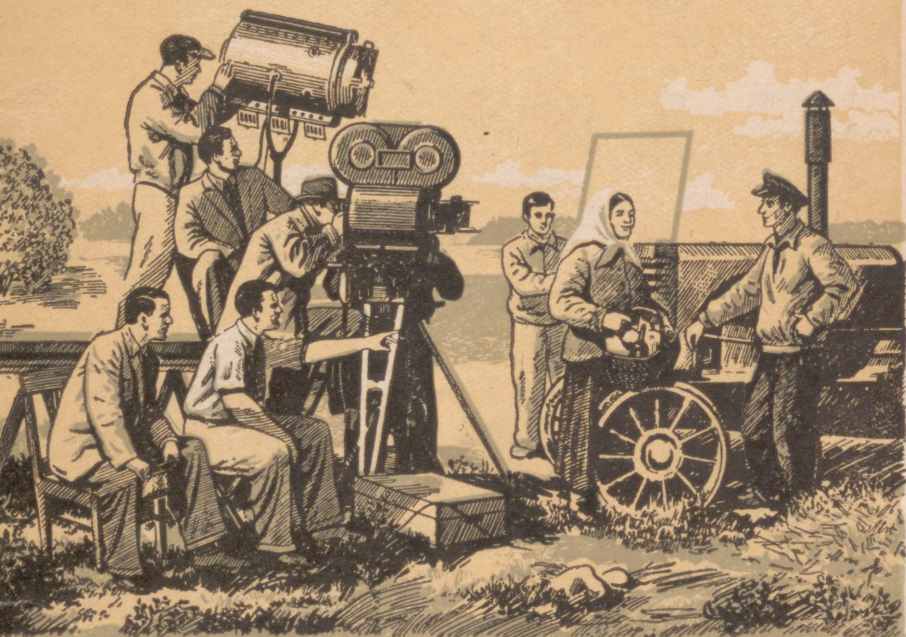

V. Tomberg

KINEMATOGRAAFIA
ARENGUST EESTI NSV-s.

STALINI PREEMIA LAUREAAT,
EESTI NSV TEENELINE KUNSTITEGELANE

V. TOMBERG

KINEMATOGRAAFIA ARENGUST
EESTI NSV-s

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1952

Toimetaja O. Lauristin

Kaane kujundus V. Toots

Tehniline toimetaja E. Plaks

Korrektorid E. Toots ja V. Mägi

Ladumisele antud 20. XI 1951.

Trükkimisele antud 3. II 1952. Pa-

ber 54×84 sm, $\frac{1}{16}$. Trükiarv 2000.

Trükipoognaid 2,5. Formaadile

60×92 kohaldatud trükipoognaid

2,05. Arvutuspoognaid 2,16. Telli-

mise nr. 3897. MB-00839. Trükikoda

„Hiselu“, Tallinn, Pikk 40/42.

На эстонском языке.

О развитии кинематографии в
Эстонской ССР.

Hind rbl. 1.—

2

Tartu Riikliku Ülikooli

Raamatukogu

18987

I. KAKS MAAILMA — KAKS KINOKUNSTI

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lõi esmakordselt ajaloos kõik vajalikud tingimused tõetruu, kõrgel ideelisel ja kunstilisel tasemel seisva kinokunsti arenemiseks.

V. I. Lenini poolt 27. augustil 1919. aastal alla kirjutatud Nõukogude valitsuse dekreet kogu kinematograafia-kaubanduse ja -tööstuse natsionaliseerimise kohta tähistas täielikku revolutsiooni kinokunsti alal. See dekreet avas tee kino muutmiseks kodanlik-äritsevast, töötajate vaimse orjastamise ja demoraliseerimise vahendist laiade rahvahulka hariduse ja kommunistliku kasvatamise võimsaks vahendiks.

V. I. Lenin ja J. V. Stalin osutasid nõukogude võimu esimestest päevadest alates pidevat tähelepanu kinokunsti arendamisele. V. I. Lenin hindas kõrgelt kinokunsti arusaadavust, kättesaadavust ja massilisust. Ta rõhutas, et kõigist kunstidest on meile kõige tähtsam kinokunst. Seltsimees Stalin oma ettekandes ÜK(b)P XIII kongressil kriipsutas alla kino määratu suurt tähtsust töötajate kommunistlikul kasvatamisel ja nimetas kino massilise agitatsiooni suurimaks vahendiks.

Nõukogude Liidu kogu olemasolu jooksul on kommunistlik partei ja tema geniaalsed juhid V. I. Lenin ja J. V. Stalin pidevalt juhtinud ja suunanud nõukogude kinematograafia arenemist. Selle tulemusena on nõukogude kinokunst kindlalt omandanud juhtiva, maailma kõige eesrindlikuma kinokunsti tähtsuse.

Kodusõja esimestest päevadest alates filmisid revolutsiooniliselt meelestatud kinooperaatorid lahinguoperatsioone, väljapaistvamaid bolševistlikke väejuhte, esimesi edusamme kodusõja rinnetel, aga samuti ka nõukogude võimu kehtestamist ja kindlustamist Venemaa linnades ja külades. Nii sündis uus, nõukogude kinokunst — tõetruu, kõrgeideeline, sügavalt rahvalik kinokunst.

Bolševike partei juhtimisel, V. I. Lenini ja J. V. Stalini

juhtimisel on aastate jooksul kasvanud ja välja kujunenud kinoalatootajate suurepärase kaader, kes on õppinud bolševistlikult mõtlema, bolševistlikult nägema ja õigesti hindama sündmusi, valima neist kõige olulisemat ja leidma eredat, kujukat, väljendusriikast vormi uue elu kujutamisel.

1925. aasta lõpul ilmus ekraanidele kinorežissöör S. Einsteini film «Soomuslaev «Potjomkin»», 1926. aasta lõpul aga V. Pudovkini film «Ema», M. Gorki samanimelise romaani järgi. Need olid kinematograafia ajaloos esimesed filmid, mis lähtudes marksistlikelt, bolševistlikelt positsioonidelt, näitasid proletariaati kui ühiskonna ajaloolise arenemise liikumapanevat jõudu.

Nõukogude kinematograafia väljapaistvamaid teoseid — «Soomuslaev «Potjomkin'it» ja «Ema» demonstreeriti paljudes maades, ja kõikjal, kus neid näidati, saavutasid nad enneolematut edu töötava rahva ja progressiivse kultuuri silmapaistvate esindajate juures. See oli nõukogude kino ülemaailmne võit, mis demonstreeris sotsialistliku kunsti eesrindlikku osa.

Sellest ajast alates kujutab nõukogude kinematograafia üha suurema meisterlikkusega nõukogude rahva patriotismi ja suurust, peegeldab üha eredamalt sotsialistliku ülesehitustöö kangelaslikkust ja paatost.

Oma viieteistkümnendaks aastapäevaks oli nõukogude kinematograafia tõusnud uuele arenemisastmele — olid loodud sellised sotsialistliku realismi alusel areneva kinokunsti meistriteosed nagu näit. «Tšapajev», mis tagasid Nõukogudemaa kinokunsti maailmakuulsuse. Mitte asjatult ei kirjutanud J. V. Stalin oma tervituses kinotöötajatele:

«Kino Nõukogude võimu kätes kujutab endast määratu suurt, hindamatut jõudu, omades erakordseid võimalusi masside vaimseks mõjutamiseks; kino aitab töölisklassil ja tema parteil kasvatada töötajaid sotsialismi vaimus, organiseerida masse võitluseks sotsialismi eest, tõsta nende kultuurilist taset ja poliitilist võitlusvõimet.»

Nõukogude kinematograafia kasvas ja arenes koos suurte ajalooliste ümberkujundamistega, mis toimusid meie sotsialistlikul kodumaal. Nõukogude kinotöötajad õppisid parteilt ja ta geniaalsetelt juhtidelt meie suurepärase sotsialistliku tegelikkuse eeliseid õigesti mõistma ja kujukalt esile tooma. Seetõttu suutsid nõukogude kinokunsti meistrid Suure Isamaasõja perioodil — raskete katsumuste perioodil — asuda meie kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest

võitlejate esiridadesse. 150 kinooperaatorit jäädvustasid rinnete eesliinidel ägedate lahingute ajal filmilindile nõukogude sõjameeste lahinguvaprust ja kangelaslikkust, kajastasid meie rahva mehisust ja patriotismi, mille taolist pole nähtud inimkonna ajaloos.

Väljapaistvad dokumentaalfilmid «Sakslaste purustamine Moskva all», «Stalingrad», «Leningrad võitlustules», «Rahvatasujad», «Berliin», «Jaapani purustamine» ja paljud teised aitasid ühendada kõiki tundeid ja mõtteid, mobiliseerida nõukogude rahvaste vaimsed ja füüsilised jõud sõjalistele ning töö-kangelastegudele, ja kandsid meie kodumaa kuulsuse üle kogu maailma. Kõrgeideelised ja suure kunstilise väärtusega filmid nagu «Tsaritsõni kaitsmine», «Rajoonikomitee sekretär», «Zoja», «Vikerkaar», «Tema kaitseb kodumaad», «Bogdan Hmelnitski», «Georgi Sakaadze» ja paljud teised nõukogude kinokunsti väljapaistvad tooted kutsusid sõjaperioodil üles kangelaslikele ja õilsatele tegudele Nõukogude Kodumaa õitsengu ja kogu inimkonna õnne nimel.

Sõjajärgsel perioodil on nõukogude kinokunsti arenemises hindamatu tähtsus ÜK(b)P Keskkomitee otsustel ideoloogilistes küsimustes, sealhulgas otsusel kinofilmist «Suur elu». Nendes otsustes näitas partei ära ebaõnnestumiste peamised põhjused üksikute teoste loomisel ja juhatas loominguilistele töötajatele teed nende ebaõnnestumiste ja puuduste ületamiseks. ÜK(b)P Keskkomitee näitas kinotöötajatele, et «paljud filmimeistrid, lavastajad, režissöörid ja stsenaariumide autorid suhtuvad kergemeelselt ja vastutustundetult oma kohustustesse, töötavad lohakalt kinofilmide loomisel. Peamine puudus nende töös seisab selles, et nad ei uuri ainet, mille kallale nad asuvad...

Kunsti alal töötajad peavad aru saama, et ... nõukogude kinopublik on kasvanud, tema kultuurilised tarbed ning nõudmised on suurenenud, partei ja riik aga arendavad ka edaspidi rahvas head maitset ja kõrget nõudlikkust kunstiteoste vastu.»

Keskkomitee kutsus kunsti alal töötajaid tõusma rahva nõudmiste uue taseme kõrgusele, kutsus sügavamalt ja mitmekülgsemalt tundma õppima elu, tema kasvu ja arenemise seaduspärasusi, pidevalt arendama ja süvendama loovtöötajate hulgas bolševistlikku kriitikat ja enesekriitikat.

Juhindudes ÜK(b)P Keskkomitee otsustest, on nõukogude kinotöötajad loonud kümneid uusi väljapaistvaid filme, mis

eredalt ja veenvalt kajastavad eesrindliku sotsialistliku kultuuri iseloomustavamaid ning olulisemaid jooni. Nõukogude kinematograafia ajaloos on kuulsusrikka lehekülje kirjutanud filmid «Berliini langemine», «Kubani kasakad», «Kaugel Moskvast», «Mussorgski», «Hukkamõistetute vandenõu», «Vabastatud Hiina» ja paljud teised.

Sügavalt tõetruud nõukogude kinofilmid näitavad haaravalt meie suure kodumaa saavutusi, paljastavad imperialistide õelaid plaane, näitavad rahvastele teed võitluseks rahu eest kogu maailmas ja saavutavad seepärast üha rohkem ja rohkem edu kõikide maade töötajate juures.

Nõukogude kinokunsti märkimisväärseks iseärasuseks on tema paljurahvuselisus.

Lenini ja Stalini näpunäitel, partei ja valitsuse juhtimisel on organiseeritud kõikides nõukogude vabariikides filmide tootmine ja laialdane kinovõrk. Vormilt rahvuslikud ja sisult sotsialistlikud nõukogude filmid näitavad paljurahvuselise Nõukogudemaa kultuuri, teaduse, tööstuse ja põllumajanduse enneolematut õitsengut.

Edukalt on hakanud arenema kinematograafia ka rahvademokraatiamaades. Üksikud nende maade filmid on juba kõrvuti nõukogude filmidega saanud rahvusvahelise tunnustuse osaliseks.

Hoopis teistsugust pilti näeme kapitalistlikkudes maades. Reaktsiooni märatsemine Ameerika Ühendriikides on viinud ameerika kinematograafia täielikule sisemisele langusele, kunstiliselt alaväärtuslike võltside ja valelike filmide tootmisele.

Oma alaväärtusliku, rahvahulki demoraliseeriva toodangu ujutavad ameerika kinomonopolistid üle kõiki neist sõltuvaid, maršaliseeritud maid. Viimased ei saa arendada oma tööstust, rahvuslikku kultuuri või kunsti, ei saa arendada ka oma rahvuslikku kinematograafiat. Isegi Prantsusmaa, kes enne sõda omas toodetavate ja eksporteeritavate filmide hulga poolest teise koha maailmas (esimene koht kuulus Ameerika Ühendriikidele), on praegu sunnitud oma kinotoodangut süstemaatiliselt piirama. Prantsusmaa ekraanidel demonstreeritakse sundkorras Hollywoodi filme. Ameerika Ühendriikide imperialistid sunnivad maršaliseeritud maade rahvaid vaatama ameerika standardfilmide lõpmatut voolu, mis levitavad rassilise diskrimineerimise ja koloniaalse orjastamise reaktsioonilisi ideid ning kutsuvad uuele röövsõjale Nõuk. Liidu ja rahvade-

Filmist «Berliini langemine».

mokraatiamaade vastu. Üha palavikulisemalt, ülepeakaela valmistatakse Hollywoodis võltsinguid, müstilisi filme, labaseid farsse — filme, mis ülistavad metsikusi, tapmist ja liiderlikkust. Nende filmide ülesandeks on lämmatada töötavate hulkade teadvust, harjutada neid veriste roimade nägemisega, õhutada madalaid saagiahnitsemise- ja röövimiskirgi, sisendada mõtet võitluse lootusetusest kõikvõimsa kapitali kiskjaseaduste vastu. Seda osavat valepropagandat on Ameerika Ühendriikide imperialistidele vaja selleks, et ette valmistada ja õhutada uut verist tapalgut.

II. KINO KODANLIKUS EESTIS

Kinotööstuse olukord ja sügav erinevus kapitalistlike ja sotsialistlike maade filmide sisus näitavad kinematograafia arenemise täielikku sõltuvust nende maade riigikorra klassistruktuurist. Kinematograafia olukord kodanlikus ja nõukogude Eestis väljendab samuti kujukalt seda sõltuvust.

On iseloomustav, et kodanlikus Eestis tema kahekümneaastase olemasolu jooksul ei suudetud organiseerida omade kunstiliste filmide tootmist.

Mõned tummfilmid, milliseid siiski õnnestus kuidagi moodi kokku klopsida ja mille loomise ainsaks motiiviks oli kodanliku Eesti kinoomanike kasuiha, olid epigoonlikud: nad kopeerisid orjalikult ameerika standardfilme. Näiteks lühimetraažilises tummfilmis «Kuldne ämblik» näidati õnneseent, kes oli juhuslikult Ameerikas rikastunud. Eestisse tagasi jõudnud, otsustab ta hiilata kokku ahnitsetud kapitaliga ja pummeldab restoranis. Ja see ongi filmi kogu sisu. Teise kodanliku Eesti tummfilmi, mis kandis nime «Dollarid», süžee kujutab seda, kuidas surnud ameerika onult juhuslikult saadud pärandus päästab noored armunud viletsusest ja annab neile võimaluse astuda seaduslikku abiellu.

Igäihele on teada, et õnneseened, kes said rikastelt onudelt pärandusi, olid haruldaseks erandiks — töötajate enamus aga vireles kodanlikus Eestis kuni oma elu lõpuni viletsates tingimustes. Tuhandetest inimestest aga, kes põgenesid Eestist tööpuuduse ja viletsuse sunnil, langes valdav enamus võõrsil samasuguse puuduse, orjuse ja viletsuse sisse või hukkus üldse.

Seiklusfilmis «õilsast» röövlis Jüri Rummust püüti käsitada süžeed, mis puudutas kodanliku võrdsusetuse probleemi. Filmis on näidatud mõisniku jõukat elu ja Jüri Rummu perekonna viletsust. Rumm paneb alguses toime väikesi vargusi, seejärel ühineb jõuguga, kes tegeleb röövimisega ja püüab abistada vaeseid. Filmi lõpus püütakse Rumm siiski kinni ja mõistetakse tema üle kohut. Filmi idee seisab niisiis selles, et kodanliku ühiskonna võrdsusetus ja klassivahed on puutumatud ja igäüht, kes püüab selle vastu protesteerida, karistatakse karmilt. See idee vastab täielikult paljude Hollywoodi poolt toodetud standardfilmide ideele.

Kodanlikus Eestis valmištatud kinofilmid olid ideeliskunstiliselt ja tehniliselt väga nigelad. Nad ei katnud seetõttu ka nende tootmisega seotud kulusid. Helikino arenemise perioodil ei püütudki enam Eestis kunstilisi filme valmistada.

Ebaõnnestunud katsete kõrval kunstilist filmi toota tegeleti kodanlikus Eestis ka dokumentaalfilmiga. Tallinnas oli väike stuudio „Eesti Kulturfilm», mis laskis välja

ringvaateid ja lühifilme. Selle studio omanikud püüdsid kõigiti kodanlikku korda ning valitsevat kodanlike natsionalistide klikki ülistada. Seepärast võis «Eesti Kultuurfilmi» ringvaadetes näha välismaa suurkodanluse esindajate pidulikku tervitamist, kodanliku «seltskonna» heategevusballe, mitmesuguseid paraade jne. Piduliku fassaadi ja välise hiilguse näitamisega püüti töötava rahva tähelepanu kõrvale juhtida hingematvalt õhkkonnalt, mis Eestis valitses, püüti varjata fašistliku pätsi-poliitika tõelist mõtet.

Marionetlik Pätsi klikk püüdis luua muljet Eesti sõltumatuses. Seda poliitikat kajastas ka kinoekraan. Näiteks lühifilmis «Sõjaväe manöövrid» kujutati võimalikult hiilgavamalt eesti armeed, kes tol ajal omas vaid paar vananenud tanki, mis võisid vaenlast hirmutada vahest ainult roostetanud soomuse mürina ja kolinaga. Ringvaadete demonstreerimisel vilksatasid ekraanidel politseiparaadid, eesti kodanlik-fašistlike kaitseliidu üksuste sõjalised õppused, suurmaaomanike ja karjapidajate rahulolevad näod, nende mõisad ja valdused. Iseenesestki mõista ei näidanud kinoekraan kunagi seda, kuidas meie külas töötas oksjonihaamer või kuidas külakehvikud — sulased ja popsid ägasid maapuuduse all. Kui filmiti üksikuid vabrikuid ja tehaseid, siis näidati nende ettevõtete töölisi kui hädavajalikku lisa masinatele. Näiteks lühifilmis «Põlevkivi kaevandamine» on näidatud eesti põlevkivi kaevandamise tehnikat ja töötlemist, aga tööliste rasket olukorda võib aimata ainult nende kurnatud nägudest ja raskest käsitsi töötamisest arhailiste meetoditega. Sellest rääkisid ka viletsad barakkehitused, mille sisemusse filmijad ei julgenud vaadatagi. Enesestki mõista kutsus selline kinotoodang töötava rahva hulgas esile ainult pahameelt.

Kodanliku Eesti kinoekraanid olid üle ujutatud ameerika ja teiste välismaiste filmidega, mille alaväärtuslikkust olid sunnitud tunnistama isegi kodanlikud tegelased. Nii näiteks kirjutas Haridusministeeriumi filmitsensor ühe välismaise filmi kohta järgmist:

«Tutvusin filmiga «Minu süda on džäss-band», mida kinoteater «Rekord» reklameerib kui «grandioosset ja lõbusat romaani»... Kerge sisu ja mõttelagedus-ei anna põhjust selle filmi soovitamiseks. Kuid sellest seisukohast ei saa nähtavati otsustada, kuna siis jääksid järele ainult mõned üsikumid filmid.» (10. detsembril 1928. aastal.)

Ameerika standardfilmid avaldasid niivõrd kahjulikku

mõju noorsoole, et isegi kodanlikul Haridusministeeriumil tuli 1928. aasta detsembrikuus anda välja eriline eeskiri, milles osutati, et noorsoole ei tule näidata «...endatamisi, mõrvade õudusi, inimeste ja loomade vastikuid piinamisi, inetuid kaklusi, röövimisi, petmisi ja muid kuritegusid, millede kurjategijat ei kujutata negatiivselt, või ta ei saa teenitud karistust või ei kannata südametunnistuse piinu... Vägistamisi või vägistamiskatseid, abielurikkumisi, sugulisi kõlvatusi» jne.

Kui selline instruksioon oli vajalik, siis on kerge kujutada, milline oli importeeritud kinotoodangu sisu. Kuid kodanlikku valitsust see ei häirinud ja instruksioon jäi täiesti kasutuks dokumendiks.

Imporditud välismaafilmeide erakorralist labasust paljastavad samuti paljud arhiividest leitud dokumendid. Näiteks üks neist kõneleb:

«Filmireklaamides pannakse harilikult välja pilte, nn. «eeskava naelad», milliseid üldse ei sobi näidata noorsoole. Väga sageli lisatakse reklaamile sündsusetuid pilte, mis ei ole seotud stseenidega reklaamitavast filmist. Seda tehakse noorsoo kinoteatritesse meelitamise eesmärgil tema erootiliste tunnete mõjutamise kaudu.»

Eesti Haridusministeeriumi kodanlikud tegelased olid eesrindliku õpetajaskonna surve all sunnitud 1929. aastal tegema ettekande valitsusele:

«Kinoteatrites näidatakse labaseid ja alaväärtuslikke ameerika komöödiaid ning filme mesimagus-sentimentaalsete, maitsetute, rahva vaimule ja moraalile hävitavalt mõjuvate lugudega printside ja krahvide elust. Samal ajal aga tõsised filmid, kui nad kujutavad rahva tõelist elu, praagitakse välja. Näitena võiks tuua «Ema» M. Gorki järgi, «Poeet ja tsaar», «Kapteni tütar» jne.»

Nõukogude kinofilme lasti kodanliku Eesti ekraanidele harva, kuna nende kaudu paljastus see vale ja laim, mida kodanlikud natsionalistid Nõukogude Liidu kohta levitasid. Tsensuuri tõketest õnnestus läbi pääseda ainult üksikute nõukogude filmidel, mis kujutasid vene kirjanduse klassikute teoste ekraniseerimist («Äike», «Juduška Golovljov», «Dubrovski»), ja üksikute ajaloolistel filmidel «Aleksander Nevski», «Stepan Razin»), ning paaril komöödial («Lõbusad semud», «Tsirkus»). Kuid neist filmidest kõrvaldati sageli terved osad, mis näisid Pätsi tsensuurile ohtlikena — võimelistena äratama töötajate klassiteadvust.

Võte lühifilmist «Eesti kolhoos Gruusias».

Nõukogude filmide demonstreerimisel oli alati tohutu edu töötava rahva juures. Kõige suurema vaimustuse tähe all linastus tookord Eestis ainuke tsensuuri poolt lubatud revolutsioonilise teemaatikaga film — «Tšapajev».

Need vähesedki filmid kutsusid Eesti töötajate juures esile suure sümpaatia- ja armastustunde Nõukogude Liidu vastu.

III. EESTI NSV KINEMATOGRAAFIA SÜND

1940. aasta suvel heitis eesti töötav rahvas ennenägematu üksmeelega enda turjalt Pätsi vihatud kliki ja kehtestas nõukogude võimu. Kohe revolutsioonilise pöörde esimestel päevadel organiseeriti Tallinna Kinostudio. Kinooperaatorid jäädvustasid kinolindile põranda alt välja tulnud ja vanglatest vabanenud eesti bolševike kirglikke esinemisi, eesrindlikke töölisi, tohutuid miitinguid ja demonstratsioone, näitasid rahva rõõmu ja juubeldust.

Nõukogude võimu esimesel aastal Eestis lasti ekraanile umbes kolmkümmend ringvaadet «Nõukogude Eesti», mõned eriväljaanded ja täismetraažiline dokumentaalfilm

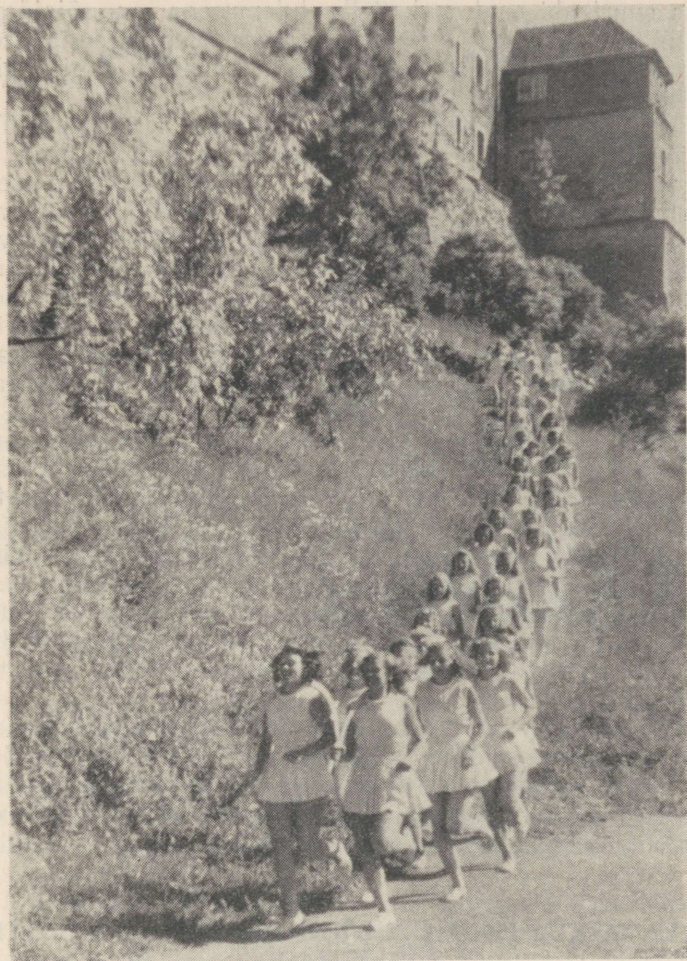

Võte lühifilmist «Tee tulevikku».

«Eesti maa». Need ajaloolised dokumentaalfilmid kujutasid esimest korda ekraanil Eesti töölisi ja töötavat talurahvast mitte ilmetu massina, vaid vabariigi ajaloolise arenemise liikumapaneva jõuna, tõeliste peremeestena, kes aktiivselt kujundavad maad ümber sotsialistlikkudel alustel. Need kinodokumendid on säilinud ja need hoitakse alal vabariiklikus filmiarhiivis.

On säilinud ka filmikaadrid, mis näitavad eesti rahva paremaid poegi ja tütreid Suure Isamaasõja lahingute tules.

Õudusvärinaga vaatame kinodokumente, mis näitavad nõukogude vägede kätte langenud Klooga surmalaagrit fašistlike roimarite lahkumise momendil, nende poolt nõukogude inimeste kallal sooritatud õudse roima värskete jälgedega. Kõrbenud inimkehadest laotud tuleriidad! Palkide vahele litsutud inimesed nagu kisendaksid ja kutsuksid veel praegu appi. Need hitlerismi verist määramist näitavad kinodokumendid on hirmsaks hoiatuseks, kutsuvad maailma rahvaid ühendama kõik jõud võitluseks uue imperialistliku sõja õhutajatega.

Kinofilmist «Nõukogude Eesti» 1946. a.

Sõda tekitas eesti kinematograafiale suurt kahju. Tallinna Kinostuudio ja üle poole vabariigi kinoteatritest purustati täielikult.

Kinematograafia edukamaks arendamiseks Eesti NSV-s organiseeriti 1946. aasta juulis Kinematograafia Ministeerium, kellele üleliidulised kinoorganisatsioonid on pidevalt

töös suurt abi osutanud. Selle tulemusena on sõjajärgse stalinliku viisaastaku jooksul eesti kinematograafia arengus tehtud mõõtmatult rohkem kui kodanliku Eesti kahekümneaastase olemasolu jooksul.

On püstitatud ja kaasaegse tehnikaga sisustatud Tallinna Kinostuudio neljakordne hoone — esmakordselt on Eestis loodud täisväärtuslik baas kinofilmide tootmiseks. Kinostuudios on olemas: ülesvõtte- ja heliaparatuur, valgustuspark ja liikuv jõujaam kinoülesvõteteks elektrivalgustust mitteomavates kohtades, helipaviljon (heli kirjutamiseks ja mitmelt lindilt ühele ülekirjutamiseks), montaažitsehh, mis on varustatud spetsiaalse aparatuuriga sünkroniseerimiseks ja filmide helimontaažiks, kaks vaate-saali, filmitöötlemise tsehh ilmutusmasinaga ja aparati-dega helifilmide trükkimiseks.

Samal ajavahemikul on kasvanud ja välja kujunenud terve rühm kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste ja kino loovtöötajaid. Eesti rahvuslike kinokaadrite ettevalmistus toimub edukalt üleliidulistes kõrgemates ja kesk-eriõppeasutistes. Praegu näiteks õpivad Moskvas Üleliidulise Kinematograafia Instituudi ja Leningradi Kinoinseneride Instituudi mitmesugustes fakultetides 12 noormeest ja tütarlast, kes on andekate eesti noorte hulgast välja valitud ja õppima suunatud Eesti NSV Kinematograafia Ministriumi poolt.

Kinematograafia võis Eesti NSV-s edukalt areneda tänu vennasvabariikide määratu suurele tehnilisele ja loomingu- lisele abile, eeskätt aga Moskva ja Leningradi kinostuudiote kinotöötajate abile. Kõigepealt arenes Eestis dokumentaalkinematograafia.

IV. DOKUMENTAALFILMID NÕUKOGUDE EESTI ÕITSENGUST

Nõukogude kroonikafilmi tähelepanuväärseks omäpäraks on nende täielik dokumentaalsus ja tõepärasus, nende kõrge ideelisus ning kunstipärasus. Need filmid valgustavad eredalt grandioosseid ümberkujundamisi, mis meie Nõukogude kodumaal toimuvad, näitavad meie aja tõelisi kangelasi, tutvustavad sotsialistlike rahvuste elu, kogemuste ja saavutustega, loovad publitsistlikult teravaid ja kujukaid pilte Nõukogude Liidu rahvaste võitlusest rahu

VLADIMIR TOMBERG
 režissöör-operaator, Eesti
 NSV teeneline kunstitege-
 lane, autasustatud Stalini
 preemiatega osavõtu eest
 dokumentaalfilmide «Ber-
 liin» (1945), «Nõukogude
 Eesti» (1946), «Nõukogu-
 de Eesti» (värviline, 1950)
 loomisest.

eest kogu maailmas, võitlusest kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest.

Õppides parimate nõukogude dokumentaalfilmide loojate rikkalikust praktikast, on eesti kinotöötajad viimaste aastate jooksul loonud rea suurepäraseid dokumentaal- ja lühifilme ning ringvaateid sotsialistliku ülesehitustöö saavutustest vabariigis.

Nõukogude Eesti on Nõukogude Liidu rahvaste ühtses vennalikus peres sõjajärgseil aastail kiirelt arenenud ja kasvanud. On taastatud varemeist ja püstitatud uusi vabrikuid ja tehaseid. Eesti küla on kindlalt asunud sotsialistlikule arenemisteele. Uus valgus särab instituutides, koolides, kultuurimajades, teatrites. Ka inimesed ise on muutunud. Stahaanovlaste, tootmise novaatorite, põllumajanduse ja kultuuri ala töötajate loovas töös ilmnevad juba kommunismijooned. Neid jooni näha, aru saada nende mõttest ja nende tähtsusest sotsialistliku ühiskonna edasisele arenemisele aitavad nõukogude dokumentaalfilmid, nagu kogu sotsialistliku realismi alusel seisev kunst.

*VLADIMIR PARVEL
operaator, autasustatud
Stalini preemiaga osavõtu
eest värvilise dokumen-
taalfilmi «Nõukogude Ees-
ti» (1950) loomisest.*

Suure kasvatusliku ja propagandistliku tähtsuse on omandanud ringvaated «Nõukogude Eesti», mis ilmuvad ekraanile iga kümne päeva järel ja annavad laialdase ülevaate vabariigi saavutustest.

Tallinna Kinostuudio poolt välja lastud lühimetraažilised filmid «Eesti põlevkivi» ja «Taassündinud tehas» näitavad sotsialistliku tööstuse kasvu ja arenemist, tehaste varustamist eesrindliku nõukogude tehnikaga, tootmiskultuuri tõusu, jutustavad eesti tööliste ennastalgavast tööst ja uuest elust.

Lühifilmid «Uut elu rajamas» ja «Tee tulevikku» kujutavad eesti küla ajaloolist ümberkujundamist, kolhoosikorra tekkimist ja arenemist vabariigis.

Vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku eesti kultuuri enneolematut õitsengut on kujukalt näidatud eriväljaannetes ja dokumentaalfilmides «Eesti kirjanduse dekaad Moskvas», «Rahvaloomingu pidupäev», «Nõukogude Eesti maa-

SEMJON SKOLNIKOV
operaator, autasustatud
Stalini preemiatega rinde-
ülesvõtete (1945) ja osa-
võtu eest dokumentaalfil-
mide «Nõukogude Eesti»
(1946) ning «Nõukogude
Eesti» (värviline, 1950)
loomisest.

intelligents», «Motovõistlused», värvilises dokumentaalfil-
mis «Laulev rahvas» jne.

Kolmele Tallinna Kinostuudio poolt toodetud lühifilmile:
«Eesti kolhoos Gruusias», «Uut elu rajamas» ja «Eesti põ-
levkivi» on määratud Eesti NSV Ministrite Nõukogu vaba-
riiklik preemia.

Seoses nõukogude kinematograafia kolmekümnenda aas-
tapäevaga autasustati Tallinna Kinostuudiot eesti kino-
kunsti eduka arendamise eest Eesti NSV Ülemnõukogu
Presiidiumi aukirjaga.

Kinotoodangu kõrge ideelis-kunstilise taseme üheks näi-
tajaks on filmide pääsemine mitte ainult kohalikule, vaid
ka üleliidulisele ekraanile. Tallinna Kinostuudio operaato-
rid on vabariigi elust filminud kümneid palasid, mis on
paigutatud Moskva kroonika- ja dokumentaalfilmide Kes-
stuudio poolt väljalastud ringvaadetesse ja dokumentaal-
filmidesse. Kõikide vennasvabariikide ekraanidel demonst-

NOUKOGUDE EESTI
LOOMISEST

VILLEM REIMAN

*helilooja, autasustatud
Stalini preemiaga osa-
võtu eest värvilise doku-
mentaalfilmi «Nõukogude
Eesti» (1950) loomisest.*

reeriti ka Tallinna Kinostudio poolt toodetud lühi-metraažilisi filme: «Eesti põlevkivi», «Taassündinud tehas», «Motovõistlused» ja «Eesti kirjanduse dekaad Moskvast». Lühi-filmid «Tee tulevikku» ja «Rahvaloomingu pidupäev» on dubleeritud läti ja leedu keelde, lühifilm «Uut elu rajamas» aga on dubleeritud kuude keelde ja seda on demonstreeritud Läti, Leedu, Moldaavia, Karjala-Soome NSV, Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevene ekraanidel.

Suureks sündmuseks Tallinna Kinostudio loomingulise kollektiivi töös oli täismetraažilise filmi «Nõukogude Eesti» loomine 1946. aastal koos Moskva Keskstudio kinotöötajatega. Koostöö Moskva dokumentaalkinematograafia meistritega rikastas tunduvalt eesti kinotöötajate kogemusi. Dokumentaalfilmile Eesti sotsialistlikust taassünnist määrati kõrgeim hinnang — esimese järgu Stalini preemia.

1950. aastal valmistasid nõukogude kinematografistid valitsuse ülesandel nelikümmend värvilist dokumentaalfilmi

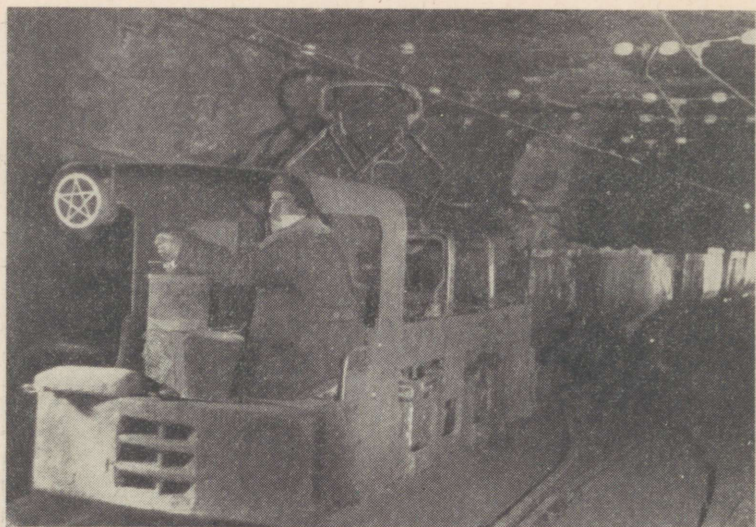
Ilmarise töölised annavad oma panuse kommunismi suurehitusteks.
Kinoringvaatest «Nõukogude Eesti».

liidu- ja autonoomsete vabariikide elust. Värvilise filmi «Nõukogude Eesti», mis on pühendatud vabariigi kümnendale aastapäevale ja kajastab meie vabariigi nõukogulikku elu ja saavutusi, valmistas Tallinna Kinostudio loominguiline kollektiiv.

Selle filmi loomine oli tõsiseks loominguliseks katseks meie kinematografistidele, kellel tuli astuda võistlusse Nõukogude Liidu dokumentaal-kinematograafia parimate meistritega. See võistlus lõppes edukalt. 1950. a. välja lastud värviline dokumentaalfilm «Nõukogude Eesti» sai Stalini preemia osaliseks. Seda filmi näidati rahvusvahelisel kinofestivalil prantsuse linnas Canne'is koos teiste nõukogude filmidega, mis jutustavad sotsialistlikkude rahvuste sõprusest ja õitsengust. Film sai Canne'is «Eripremia».

Meie vabariigi noor kinokunst oli sellel aastal esimest korda esitatud rahvusvahelisel kinofestivalil. See fakt kõneleb selgelt mitte ainult meie kinokunsti kasvust, vaid Nõukogude Eesti kogu kultuuri kasvust.

Kui vaadelda meie vabariigi elu, nii nagu ta kajastub

Elektrirong Kukruse kaevanduses. Kinožurnaalist «Novosti dnja».

kahes dokumentaalfilmis, mis on filmitud üks sõjajärgse stalinliku viisaastaku esimesel ja teine viimasel aastal, siis ilmnevad eriti selgelt määratu suured edusammud tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri arenemises.

Võtame näiteks ühe episoodi 1946. aastal loodud filmist «Nõukogude Eesti».

Armilde, endise sulase Osvaldi naine, vaatab mõtlikult, kuidas tema mees ajab kindlalt vago vao järel omal maalapil — maalapil, millest varem ei võinud isegi unistada. Seal lähedal künnab nende üleaedne, samuti endine sulane. Sel aastal said tuhanded eesti sulased ja vähese maaga talupojad Nõukogude võimu käest maad, kariloomi ja tööriistu. See iseloomustav, tõepärane episood filmis liigutas sügavalt igat eestlast, igat nõukogude inimest. Kuid kui kaugena paistab see aeg praegu — viis aastat hiljem, kus Eesti sammub juba kindlalt sotsialistliku kolhoosikorra ehitamise teel.

Viis aastat — see on ajaloos väike ajavahemik. Varem ei toimunud Eestis kümnete ja sadade aastate jooksul kuigi märgatavaid muudatusi. Sajandeid kestnud julm ekspluaatatsioon laostas pidevalt väikesi talumajandeid, tõukas ta-

Tudulinna elektrijaama tamm. Kinoringvaatest «Nõukogude Eesti».

lupoegi lootusetusse orjusse, sundis neid kodumaalt lahuma kaugele õnne otsima.

Lühifilmis «Eesti kolhoos Gruusias» on näidatud selliseid ümberasujaid. Kuid ka seal, Musta mere kaldal, võisid nad maitsta vaba töö õnne alles pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni. Sotsialistlik kolhoositöö, eesrindlik nõukogude agrotehniline teadus ja tehnika aitasid neil jõuda helgele kultuursele elule.

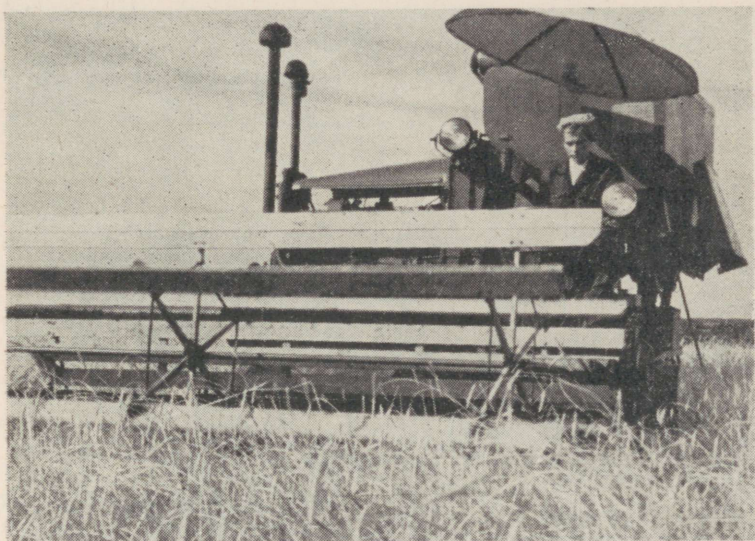
Eesrindlike nõukogude kolhooside kogemused ja kommunistliku partei juhtimine aitasid eesti talupoegadel kiiresti ja edukalt läbi viia küla sotsialistliku ümberkujundamise. 1950. aastal loodud värvilises dokumentaalfilmis «Nõukogude Eesti» on näidatud nelja aasta jooksul põllumajanduses toimunud sügavad muudatused. Tundmatuseni on muutunud eesti sulased ja kehvikud. Filmis näidatud endine taluteenija, põline eestlane Maria Vaheoja ei sarnane Armilde või tema mehega. Maria Vaheoja on ema-kangelane. Suure Isamaasõja päevil evakueerus ta Uljanovi oblastisse. Seal tutvus ta kolhoositöoga. Pärast tagasipöördumist vabastatud Eestisse sai Vaheojast kolhoosiliikumise initsiaator. Filmis «Nõukogude Eesti» näeme Maria Vaheoja

Moskva Akadeemilise Kunstiteatri näitlejate saabumine Tallinnasse.
Kinoringvaatest «Nõukogude Eesti».

kolhoosi «Esimene Mai» esimehena, NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuna. Endisest taluteenijast on saanud riigitegelane. Maria Vaheoja elutee on iseloomustav — praegu on tõusnud uue, sotsialistliku teadlikkuse kõrgele tasemele paljud eesti kolhooside suurepäraseid töötajad. Neid aitas selles kollektiivne töö, aitasid partei, Nõukogude valitsus ja vennasvabariigid.

Värvilises filmis on näidatud kuidas töötavad praegu eesti kolhoosipõldudel nõukogude põllumajanduslikud masinad — parimad masinad maailmas: traktorid, iseliikuvad kombainid, heinaniitjad, linakombainid, ekskavaatorid, kraavikaevajad, buldooserid, võsalõikajad, — masinad, miliseid eesti talurahvas kunagi varem pole tundnud ega näinud. Uue tehnika ja uute teadmistega rikastunud eesti kolhoosnikud sammuvad uue elu ehitajate esiridades, nad kujundavad Eesti loodust ümber, vallutavad soodelt uusi maid, saavutavad enneolematuid saake. Inimeste sotsialistlikus töös kolhoosipõldudel ilmneb tõeline entusiasm, novaatorlus, armastus Nõukogude Kodumaa vastu. Ja Kodumaa hindab kõrgelt ennastsalgavat tööd rahva heaks. Lihtne

Võte värvilisest filmist «Nõukogude Eesti».

eesti viljakasvataja Karl Isak, karjatalitaja Ivan Pauku ja tema naine lüpsja Lembi Pauku ja sovhoosi brigadiir Hilda Kruusalu on saanud Sotsialistliku Töö Kangelasteks. Need tõelised kangelased elus on loomulikult ka värvilise dokumentaalfilmi kangelasteks.

Tunduvad muudatused on toimunud viisaastaku jooksul ka Eesti NSV tööstuses.

Esimeses sõjajärgses dokumentaalfilmis on näidatud eesti tööstusele sõja poolt tekitatud hirmsaid purustusi. Kuid juba siis märgiti ka meie vabariigi tööstuse sotsialistlikku taassündi. Näidati Kreenholmi Manufaktuuri ja paljude teiste ettevõtete uuesti kerkivaid korpusi, näidati, kuidas taastatud Tallinna sadamasse saabusid igalt poolt Nõukogude Liidust terved mäed kaste sisseseadete ja materjalidega tööstuse ja põllumajanduse taastamiseks. Põlevkivibasseinis töötasid juba taastatud kaevandused ja põlevkiviutmistehased. Jutustades põlevkivikaevurite kangelaslikust tööst, diktorkõneles:

«Varsti omandavad need kaevandused täiesti teise ilme. Soonimismasinad ja elektrivedurid tulevad etesse. Mehhaniseerimine ja Donbassi kaevurite rikkalikud kogemu-

Võte värvilisest filmist «Nõukogude Eesti».

sed aitavad palju kaasa põlevkivitodangu suurendamiseks.»

See oli unistus. Kuid selle poolest ongi sotsialistlik töö tähelepanuväärne, et nõukogude inimesed viivad töös ellu oma unistused helgest tulevikust.

1950. aastal valmistatud filmis näeme vennasvabariikidest saadud ja juba eesti kaevurte poolt hästi käsitletavaid uusi suurepäraseid masinaid. Mehhaniseeritud eed, võimsad elektrivedurid, soonimismasinad ja transportööride lindid on Eesti põlevkivitööstuses juba kindlalt juurdunud ja kõikjal selle meie rahvamajandusele nii vajaliku aine tootmist suurendanud. Donetsi kaevurid aitasid meie kaevureil omandada nende keerukate mehhanismide käsitlemise oskust ja parandada tootmise organiseerimist. Vabariigi põlevkivibassein omandas juhtiva koha vabariigi tööstuses, mitte asjatult ei nimetata teda Eesti Donbassiks.

Filmis on näidatud ka maailma esimest põlevkivi-gaasi tootmise tehast Kohtla-Järvel, mis annab Lenini linnale igapäevaseks tarbeks gaasi. Tootsi turbatööstuses näeme kogu turbatootmise protsessi täielikku mehhaniseerimist. Masin on asendanud inimese. On näidatud taastatud ja

kaasaegsete masinate-automaatidega varustatud tekstiilivabrikuid. Nõukogude Eesti kogu tööstus annab nüüd toodangut kolm korda rohkem kui enne sõda.

Meie sotsialistlikkudes tehastes ja vabrikutes on kasvanud suurepäraseid tootmistöölised, kes suhtuvad oma töösse kui riiklikku ülesandesse, kui aukohustusse sotsialistliku Kodumaa ees. Värvilises dokumentaalfilmis on näidatud paljusid stahaanovlasi, kes on täitnud viisaastaku ülesanded mitmekordselt, tootmise novaatoreid ja ratsionaliseerijaid — meie aja tõelisi kangelasi.

Uues filmis on näidatud vabariigi suuri saavutusi ka teaduse, kultuuri ja kunsti alal. On näidatud uusi koole ja teatreid, pärast sõda kasvanud linnu ja asulaid, sanatooriume ja kõrgemaid õppeasutisi, kus praegu õpivad tööliste ja kolhoosnike lapsed.

Film lõpeb töötajate demonstratsiooniga vabariigi kümenda aastapäeva auks ja traditsioonilise laulupeoga. Mitmetuhandeliikmeline koor esitab kantaadi, mis ülistab eesti rahva suurt juhti, sõpra ja õpetajat, rahulipukandjat kogu maailmas Jossif Vissarionovitš Stalinit, kelle juhtimisel vaba ja õnnelik Eesti on saavutanud ennenägematu edusamme.

V. KUNSTILISED FILMID EESTI NSV-s

Kodanlikus Eestis ei suudetud luua mitte ühtegi kunstilist helifilmi. Selle põhjus seisib mitte ainult selles, et puudus tootmisbaas ja vastavalt ette valmistatud kvalifitseeritud kinospetsialistid. Selle põhjus seisib esmajoones võimaluste piiratuses, mis on omane igale väikesele kapitalistlikule riigile, kes on orjastatud suurte imperialistlike röövikute poolt, nagu Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa. Kui tookord oleks ainult tehtud katsetki valmistada eesti rahvuslikku helifilmi, siis selle demonstreerimine ainult Eesti omadel ekraanidel ei oleks tasunud tootmisega seotud suuri kulusid. Konkurentsi mittesallivad imperialistlikud kinomagnaadid ei oleks aga lasknud seda filmi teiste maade ekraanidele, nagu me seda praegu väga kujukalt näeme Hollywoodi kinomonopolistide praktikast maršaliseeritud maades.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu astumine vabastas Eesti kapitalistliku piiratuse ja imperialistliku sõltuvuse kammitsaist. Stalinlik rahvuspoliitika, sotsialistlik

HERBERT RAPPOPORT
režissöör, Eesti NSV tee-
neline kunstitegelane, au-
tasustatud Stalini pree-
miaga osavõtu eest eesti
kunstilise filmi «Elu tsita-
dellis» (1947) loomisest.

kord ja vennasvabariikide abi avasid kõik võimalused eesti rahvusliku kinokunsti avaraks ja igakülgseks arendamiseks.

Varsti pärast Suure Isamaasõja lõppu asuti paremaid nõukogude kunstilisi filme eesti keelde dubleerima. Esimestel aastatel aitasid «Lenifilmi» kinostudio töötajad seda ülesannet täita. Praegu teostab Tallinna Kinostudio dubleerimist täiesti iseseisvalt. Selle töö jaoks rakendatakse eesti teatrite paremaid näitlejaid ja Teatriinstituudi üliõpilasi. Eesti keelde on dubleeritud juba umbes viiskümmend filmi, nende hulgas säärased nõukogude kinokunsti väljapaistvad teosed nagu: «Lenin oktoobripäevil», «Lenin 1918. aastal», «Suur murrang», «Kolmas löök», «Jutustus tõelisest inimesest», «Külakooliõpetaja», «Vene küsimus», «Kohtumine Elbel», «Berliini lange mine», «Kaugel Moskvast», «Mussorgski», «Donetsi kaevurid» ja teised. Dubleeritakse ka dokumentaal- ja populaarteaduslikke filme (näit. 1951. a. — «Hiina rahva võit», «Koloraado mardikas» jt.).

Uut arenemisjärku tähistavaks sündmuseks eesti rahvus-

Stseen filmist «Elu tsitadellis».

liku kinematograafia arengus oli kunstilise helifilmi «Elu tsitadellis» loomine 1947. aastal, Stalini preemia laureaadi, Eesti NSV rahvakirjaniku August Jakobsoni samanimelise näidendi järgi. Film sai teoks tänu NSV Liidu Kinematograafia Ministeeriumi ja kinostudio «Lenfilm» suurele abile. Viimane eraldas selleks kogenud spetsialistid ja võimaldas kasutada oma tootmisbaasi. Kinorežissöör Herbert Rappoportu juhtimisel andsid filmi loomiseks oma parima vabariigi silmapaistvad näitlejad ja helilooja, Stalini preemia laureaadi, Eesti NSV rahvakunstnik Eugen Kapp.

«Elu tsitadellis» kujutab veenvas ja arusaadavas vormis eesti intelligentsi ümbersündi vabariigi sotsialistliku ümberkujundamise mõjul. Kinokunsti suured võimalused lubasid avardada näidendi raame, väljuda «tsitadelli» piiridest, näidata elu suuremas kaares — näidata vabastatud eesti rahvast linnatänavatel, kujutada rohkem sügavamalt uut tegelikkust.

Erinevalt näidendist ei tegele professor Miilas filmis filoloogiaga, vaid bioloogia ja melioratsiooniga. See muudatus on tehtud selleks, et teda lähemale tuua uue elu poolt

Stseen filmist «Valgus Koordis».

püstitatavaile suurtele ülesannetele ja mõjuvamalt kujutada tema ümbersündi.

Eesti NSV rahvanäitlejal Hugo Lauril õnnestus luua professor Miilase ere, meeldejääv kuju. Miilas töötas palju aastaid põllumajanduse arenemist takistavate soode kuivatamise projekti kallal. Kuid kodanliku Eesti tingimustes osutus see probleem lahendamatuks. Suurepärane projekt — õpetlase mitmeaastase töö vili osutus täiesti kasutuks. Kodanlik tegelikkus sulges tee teadusele mis taotles rahva õitsengut. Miilas naerdi välja ja sunniti loobuma oma unistuse elluviimisest. Pettunud õpetlane jõudis vale järeldusele, et teadusel pole poliitikaga midagi ühist, ja sulgus oma majja nagu tsitadelli. Pärast Nõukogude Eesti vabastamist fašistlikest röövvallutajaist mõistis professor Miilas nõukogude tegelikkuse elavate näidete mõjul oma eksitust, mõistis, et teadus ei saa seista väljaspool poliitikat, vaid on alati sügavalt sõltuv viimasest. Miilas sai teada, kui alatult kasutasid teadust fašistid süütute inimeste hävitamiseks, kuidas tema enda apoliitilisust kasutasid reetlikult vanem poeg Ralf ja onupoeg Richard. Õpetlane mõtles sü-

Stseen filmist «Valgus Koordis».

gavalt järele, kuidas teaduse ülesanded ja võimalused muutuvad nõukogude korra juures, ja andis rõõmu ja rahuldustundega oma teadmised rahvale.

Sügavalt eluline, kunstiliselt kõrgeväärtuslik film «Elu tsitadellis» ilmus ekraanidele momendil, mil Eestis hakati organiseerima esimesi kolhoose, ja professor Miilase sõnad filmi lõppkaadrites sellest, et mõne aasta pärast lokkavad meil soode asemel lopsakad niidud ja viljakandvad põllud, kõlasid üleskutsena talupoegade ühinemiseks kollektiivseks võitluseks eesti põllumajanduse vana vaenlase — sooga. See, mis kodanlikus Eestis oli võimatu, sai Nõukogude Eestis võimalikuks, pealegi säärases ulatuses, mida ei osatud unistadagi.

Eesti film «Elu tsitadellis» dubleeriti vene, läti, leedu, kasahhi ja paljudesse teistesse keeltesse, kusjuures teda demonstreeriti kõigil nõukogude ekraanidel, teenis kogu nõukogude rahva palava tunnustuse ja autasustati kõrgeima autasuga — Stalini preemiaga.

1951. aastal jõudis ekraanile teine eesti kunstiline, seekord juba värviline film «Valgus Koordis», mis loodi Stalini

preemia laureaadi, eesti kirjaniku Hans Leberechti samanimelise jutustuse järgi. Selle filmi loomisest võtsid osa eesti heliloojad, Stalini preemia laureaadid Eugen Kapp ja Boris Kõrver, poet Juhan Schmuul, režissöör E. Kaidu ja eesti teatrite paremad näitlejad. Filmi lavastas Stalini preemia laureaat, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Herbert Rappoport.

Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik uus eesti kunstiline film «Valgus Koordis» kujutab suuri muudatusi sotsialistlikule kolhoositeele asunud eesti talupoegade elus ja teadvuses. Filmi peakangelased on kapitalistlikust orjusest vabanenud ja uut elu ehitavad talusulased ja külakehvikud.

Ühes filmi episoodis on näidatud, kuidas südaööl kulalikud vördjad tulistavad ja panevad põlema endise sulase, küla-aktivisti Paul Runge maja. Saades sellest teada, rutuvad teised kehvikud — Taaksalu ja Maasalu — appi. Teel sõidavad nad külanõukogusse ja Maasalu nõuab veendunult telefoni teel — «Partei! ... Andke mulle partei!» ja kui teda kohe ei mõisteta, Maasalu vihastab:

«Kuidas, milline partei? ... Meil on ainult üks partei, kes meile maad andis!»

Selles eredas, tõepärase episoodis on piltlikult ja veenvalt kujutatud rahva piiritut usaldust, austust ja armastust oma kalli bolševike partei vastu, kes on Eesti töötava talurahva kõige kindlam tugi.

Filmi idee ja süžee, mis on võetud Nõukogude Eesti vahetust tegelikkusest ja kehastatud elavates kujudes on sügavalt erutavad ja kutsuvad vaataja juures esile uhkustunde oma sotsialistliku Kodumaa üle.

Seoses filmi «Valgus Koordis» ilmumisega üleliidulisele ekraanile kirjutas ajaleht «Pravda»:

«Filmi lavastaja ja andekate eesti näitlejate suurepärase kollektiiv on suutnud ekraanile tuua eesti talupoegade elavad kujud, mis on nõukogude lugejale hästi tuntud H. Leberechti jutustusest. Oma enamuses pole need kujud tuhmunud ega kahvatumaks muutunud, mõnedki neist on rikkastunud uute eredate värvidega. Nii näiteks on suure tähtsuse omandanud vana Saamu kuju, kelle osa loomulikult ning lihtsalt mängib H. Laur. Selle kehviku kujus, kes kulak Kurvestit teenides on kaotanud silmanägemise ja kes selle tagasi saab nõukogude arstide abiga, leiab kehasutamist rahva õnne, rõõmu ja valguse teema — üks peamisi teemasid jutustuses ja filmis.

H. Rappoport ja H. Leberecht värvilise filmi «Valgus Koordis» filmimisel.

Tõsiselt liigutab vaatajat ka tagasihoidliku ja vaikse Roosi saatus (näitleja E. Rauer). Kulak Kamara ja «mehaanikuks» ümbervärvunud Kännu poolt ninapidi veetud, sammub Roosi mööda traktori poolt ülesküntud vagu — õnnelikuna, naeratavana, rõõmupisarad silmis, veel mitte teades, mitte aimates, et Känd harib tema maad Kamara jaoks. Episood põllul* kuulub näitlejannal suurimate õnnestumiste hulka.

Kamara, Kännu ja nende käsilaste paljastamine aitab Roosil paljutki hinnata teisiti. Ja mitte ainult Roosil! Keskmik Johannes Vao, kes kaua oli olnud Kamara mõju all, hakkab algul umbusklikult, siis aga üha kasvava sümpaatiaga tähele panema seda uut, mis on saabunud Koordisse. Näitleja A. Randviir, kes Vaost loob koloriitse kuju, näitab veenvalt tema järkjärgulist vaimset kasvu.

Kuid võib-olla on kehvik Semidori (näitleja E. Kivilo), küla andeka meistrimehhe näol, keda kunagi kutsuti hädavareseks, kes aga nüüd on kolhoositöös leidnud rõõmu ja õnne, eriti selgesti näha, kuidas nõukogude kord aitab vana eesti küla talupoegadel avastada oma iseloomu pari-

HUGO LAUR
Eesti NSV rahvakunstnik,
autasustatud Stalini preemiaga osavõtu eest eesti kunstilise filmi «Elu tsitadellis» (1947) loomisest.

maid omadusi, asuda uue elu aktiivsete ülesehitajate ridadesse.

Uue, Nõukogude Eesti jooned on kehastatud Paul Runge, tema naise Aino ja parteiorganisaator Muuli kujudes. Need on oma olemuselt eredad elujaatavad kujud. Muulit (näitleja I. Tammur) ja Pauli (näitleja G. Ots) lähendavad teineteisele ausus ja printsiipiaalsus, visadus eesmärgi saavutamisel, usk kollektiivi jõusse ja oskus sütitada oma usuga teisi...

Filmi loojad talitasid õigesti, kui nad pühendasid palju tähelepanu eesti talupoegade sõidule vene miljonär-kolhoosi. Laialdaselt kasutades võimalusi, mida pakub film, on nad näidanud pilte jõukast kolhoosielust, võimsast tehnikast, kolhoosiküla kultuurist.

Filmi «Valgus Koordis» loomiseks on ühinenud suur loominguiline kollektiiv, kes pole asunud krjandusliku teose lihtsa ekraniseerimise teele, vaid on püüdnud filmis peegeldada seda uut, mis saabus eesti küllasse kohe pärast H. Leberechti jutustuse ilmumist.

Positiivset hinnangut pälvib operaator S. Ivanovi töö,

LEMBIT RAJALA
näitleja, autasustatud
Stalini preemiaga osavõtu
eest eesti kunstilise filmi
«Elu tsitadellis» (1947)
loomisest.

kes on värviliste võtete juures saavutanud hea kvaliteedi. Helilooja E. Kapp on filmi jaoks kirjutanud realistliku, rahvaviisidega rikastatud muusika.

«Valgus Koordis» on Eesti kinematograafia röömustav kordaminek». ¹

Nõukogude korra tingimustes on asunud arendama oma filmitootmist ka teised Balti mere äärsed liiduvabariigid. Nõukogude Leedus valmis mõni aasta tagasi kinofilm «Marite», Nõukogude Lätis on sõjajärgseil aastail loodud filmid — «Tagasitulek võiduga», «Pojad» ja «Rainis», millest viimane on autasustatud Stalini preemiaga. Nõukogude Baltimaade kunstilised filmid näitavad vabastatud rahvaste vaimse elu rikkust, toovad sügavalt nähtavale noorte nõukogude vabariikide sotsialistliku arenemise rahvuslikke iseärasusi.

Balti mere ääres asuvate noorte nõukogude vabariikide kinokunsti õitseng ajal, mil maršaliseeritud maades rahvuslik kinematograafia on hävingule määratud, on suure

¹ «Pravda» 26. oktoobrist 1951. a.

päraseks tõendiks meie sotsialistliku majandussüsteemi üleolekust kapitalistlikust majandussüsteemist, on tõendiks bolševike partei ja nõukogude riigi targast leninlik-stalinlikust rahvuspoliitikast.

VI. ELANIKKONNA TEENINDAMINE KINOGA

Nõukogude kinokunst muutub iga aastaga üha massilisemaks. Praegu trükitakse parimaid filme 1000—1800 kooptat, neid näidatakse meie kodumaa igas nurgas, saadetakse rahvademokraatia vabariikidesse ja teistesse maadesse. Nõukogude Liidus on loodud maailma kõige laialdasem kinovõrk, mis võimaldab väljapaistvaid kinoteoseid vaadata miljonitel kinokülastajatel üheaegselt.

Igas nõukogude vabariigis on olemas «Glavkinoprokati» filmilaenukontorid, kes varustavad kinoteatreid kinofilmidega, kinematograafia ministriumide juures aga on loodud kinofikatsiooni valitsused, kes hoolitsevad kinovõrgu kasvu ja arenemise eest ning organiseerivad filmide demonstreerimist laiadele vaatajatehulkadele.

Nõukogude kinokunsti kõrge ideelis-kunstiline tase, ta kättesaadavus ja massilisus on temale kindlustanud elanikkonna kõige laiemate hulkade palava armastuse ja tunnustuse. See nähtub kas või sellest, et üksnes 1950. aasta jooksul vaatas nõukogude kinofilme üle miljardi inimese NSV Liidus ja umbes viissada miljonit inimest välismaal.

Elanikkonna kinoteenindamise alal on Eestis sõjajärgse viisaastaku jooksul ära tehtud suur töö kinoteatrite rekonstrueerimise ja kinovõrgu laiendamise näol.

Peaaegu kõik kinoteatrid, mis jäid kinovõrgule pärast sõda kodanlikust ajast, olid haletsusväärnes olukorras. Kodanlikud tegeliskid, kellele kino oli äri, kasutasid kerge kasu tagaajamise ihas kinoteatritena sageli vanu laoruume ja muid selletaolisi ehitusi. Tallinna kinoteater «Forum» on näiteks omal ajal ümber ehitatud hobusetallist. Maakonnakeskuste kinoteatrid pakkusid veelgi viletsamat pilti, sageli olid need lihtsalt kuidagi selleks kohandatud küünid või aidad. Haapsalus näiteks demonstreeriti filme soolaaidas. Projektsiooniruumid, milles oli tavaliselt ainult üks projektsiooniaparaat, olid kinoteatrites äärmiselt väikesed ega vastanud ei tuleohutus- ega sanitaarnõuetele. Rändkino-

Uus kinoteater «Pobeda» Kohtla-Järvel.

võrku maaelanikkonna teenindamiseks aga ei olnud kodanlikus Eestis üldse olemas.

Praegu on suurem osa vabariigi kinoteatritest rekonstrueeritud. Projektsiooniruumid on ümber ehitatud, laiendatud ja varustatud kahe projektsiooniaparaadiga, mis võimaldab näidata filme katkestamatult. Mitmed kinoteatrid on saanud mugavad ooteruumid. Nii on fuajeed juurde ehitatud kinoteatritesse «Pioneer» ja «Lembitu» Tallinnas ja «Võit» Pärnus. Uued kinoteatrid on ehitatud Kohtla-Järvele («Pobeda»), Valka («Ilmarine»), Otepääle, Piritale. Vanu kinoteatreid on ümber ehitatud ja laiendatud Võrus, Rakveres, Kuressaares. Uue moodsa kinohoone ehitamine on lõpetamisel Narvas. Uusi kinohooneid ehitatakse praegu ka mitmesse rajoonikeskusse. Alustamisel on suure kahe saaliga kinoteatri ehitamine Tallinnas.

Kui pärast sõda oli Eestis kokku ainult 18 kinoteatrit, siis praegu tegutseb neid 59 — taastatuid, rekonstrueeritud ja uutena ehitatuid. Peale nende töötab 40 ametiühingute ja asutiste kinoseadeldist. Kui kodanlikus Eestis oli ainult üks rändkino, mis sõitis ainult kõige suurematesse

asulatesse, siis praegu töötab maal 112 rändkino. Kino tun-
gib nüüd kaugematessegi rajoonidesse, kus enne nõukogude
võimu üldse kino ei nähtud. Kinokülastajate arv vabariigis
ületab aastas 8 miljonit inimest.

Kinovõrgu teenindamiseks töötab Tallinnas Kinemato-
graafia Ministeeriumi remont-töökoda, millel on filiaalid
üheksas suuremas rajoonikeskuses.

Kvalifitseeritud kinomehaanikute kaadri ettevalmistami-
seks on organiseeritud ja vajalike õppeabinõude, tööpin-
kide ja näitlike õppevahenditega varustatud Kinotehnika-
kool, kes on aastate jooksul ette valmistanud ja välja lask-
nud umbes 300 kinomehaanikut.

«Glavkinoprokat'i» Eesti Vabariiklik Kontor saab uue
spetsiaalse filmihoidla, mille ehitustööd on käimas. Uus
filmihoidla lubab suurendada kinofilmide fondi vabariigis ja
aitab parandada filmide tehnilist seisukorda. Vabariiklik fil-
mi-laenukontor varustab, alates 1951. aastast, kõik uute
filmide koopiad sissetrükitud eestikeelsete pealkirjadega.
Pealkirjad trükitakse erimasinatel, mis on konstrueeritud
Eesti NSV Kinematograafia Ministeeriumi töötajate poolt
ja valmistatud Kinematograafia Ministeeriumi töökojas.
Samasugune subtitreerimise masin on töökoja poolt valmis-
tatud ja üle antud «Glavkinoprokat'i» Leedu Vabariiklikule
Kontorile.

Tähtis osa kinokülastajate teenindamise parandamisel on
vabariigi rajoniseerimisel. Igas rajoonis loodud kinofikat-
siooniosakonnad lähendasid filmide demonstreerimise ju-
hatajaid ja organiseerijaid kinokülastajatele, eriti maa-kin-
okülastajatele. Rändkinode tegevus on organiseeritud ala-
liste kindlate marsruutide järgi, mehaanikud töötavad kind-
laksmääratud töö- ja filmide demonstreerimise graafikute
alusel. Rahvamajades ja mujal filmi demonstreerimise punk-
tides töötavad ühiskondlikud kinoorganisaatorid, kelle üles-
andeks on abistada rändkinode plaanipärast tööd, teostada
filmipropagandat ja pidada alalist elavat sidet kinokülas-
tajatega.

Rändkinomehaanikud teevad kohalike partei-, nõukogude
ja ühiskondlike organisatsioonide kaasabil suurt ja tõhusat
propagandatööd, viivad läbi loenguid ja vestlusi mitme-
sugustel aktuaalsetel teemadel, tutvustavad kinokülastajaid
filmide sisuga nende paremaks mõistmiseks; agrotehniliste
filmide demonstreerimisel kutsuvad vestluste ja loengute
pidamiseks agronoome; koos kohalike parteiorganitega la-

sevad välja valguslehti, mis kajastavad antud kolhoosi, MTJ, rahvamaja jne. töö saavutusi, puudusi ja eelseisvaid ülesandeid. Parimad kinomehaanikud on muutunud heade nõukogude filmide tõelisteks propagandistideks, maa-kiinoküllastajate organiseerijateks, nende töö on maaelanikkonna ideelis-poliitilise ja kultuurilise taseme tõstmise tähtsaks vahendiks ja aitab kaasa kolhooside ja sovhooside ülesehitustöö paremustamiseks.

Sageli organiseerivad kinomehaanikud koos kolhooside esimeeste või sovhooside direktoritega kevadise külvi- või sügisese viliakoristamiskampaania perioodil eriotstarbelisi seansse, millel viibib kogu kollektiiv, ja kus filmivaatamine ühendatakse vajaliku selgitus- ja organisatsioonilis-poliitilise tööga. Niisugused kinoetendused aitavad, nagu näitavad kogemused, palju kaasa kollektiivide mobiliseerimisele ja tugevdamisele, sotsialistliku võistluse arendamisele ja plaanide kiiremale täitmisele. Kuid kahjuks ei mõista veel kõik kohalikud töötajad kino kui massilise agitatsiooni suurima vahendi tähtsust, mitte kõik kinomehaanikud ja kinoorganisaatorid ei oma ka küllaldasi kogemusi propagandatöös ja seepärast esineb juhtusid, kus nõllutööde hooaial kinoseansid jäävad ära. Eesti NSV Kinematograafia Ministerium ja partei rajoonikomiteed, kasutades eesrindlike rändkinode töökogemusi, püüvad aasta-aastalt ikka enam selliseid puudusi vältida, leiavad uusi meetodeid kino lähendamiseks rahvahulkadele ja tema kasvatusliku mõju tõstmiseks. Vabariigis levivad üha edukamalt ja võidavad üha suuremat armastust ja tunnustust mitte üksnes nõukogude kunstilised, vaid samuti ka dokumentaal- ja populaarteaduslikud filmid. Ühendades dokumentaalfilmide demonstreerimist, mis näitavad Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade rahvaste saavutusi, rahvusvahelisi rahukongresse jne., vastavate poliitiliste loengutega, populaarteaduslike filmide demonstreerimist eesrindlikust nõukogude agrotehnikast, veterinaaria, mitšuurinliku teaduse jne. saavutustest — vastavate teaduslike loengutega, võidavad kinotöötajad teenitult vabariigi nõllumaianduse alal töötajate üldist tänu ja tunnustust. Viimasel ajal on hakanud oma töös kasutama kinofilme Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühing. Näiteks on loenguid rahvademokraatiamaadest illustreeritud filmidega «Vabastatud Hiina», «Hiina rahva võit», «Uus Tšehhoslovakkia» jne.

Nõukogude filmid ei ole ainult puhkuse ja meelelahutusvahendiks, vaid meie parimad filmid viivad rahvahulka- desse teadmisi, rikastavad ja arendavad rahvast vaimselt ja poliitiliselt, avardavad vaatajate silmaringi ja tõstavad vaatajate kultuurilist taset. Seepärast on väga tähtis, et kõik töötajad näeksid igat väljalastud filmi. Selleks ots- tarbeks on Tallinnas avatud kordusfilmide kinoteater «Pio- neer», kus järjekindlalt linastatakse ka dokumentaal- ja populaarteaduslikke filme. Peale selle organiseerib Eesti NSV Kinematograafia Ministeerium vabariigi linnades ja külades temaatilisi kinofestivale, viib läbi eriotstarbelisi seansse ja laste-hommikuid, kollektiivseid kinokülastusi jne.

*

Nõukogude Eesti areneva kinematograafia ees on ava- tud kõige laiemad arenguperspektiivid.

1951. aastal laskis Tallinna Kinostudio välja uued do- kumentaalfilmid vabariigi õitsengust. Lühifilm «Uue ajastu lävel» (E. Ranneti stsenaarium, režissöör-operaator Stalini preemia laureaat S. Školnikov) näitab suurepäraselt Tootsi turbabriketitööstust, mille töötajad said briketitootmise mehhaniseerimise arendamise ja täiustamise eest autasus- tatud Stalini preemiaga. Lühimetraažilises värvilises filmis «Kolhoos «Uus elu»» (T. Tombergi stsenaarium, režissöör- operaator Stalini preemia laureaat V. Parvel) on näidatud vabariigi sotsialistliku põllumajanduse õitsengut, kasutades näitena ühe meie parima ühendatud kolhoosi mitmekülgse majapidamise saavutusi. Lühifilm «Pealetung soole» (V. Ruškise stsenaarium, režissöör A. Mandrökin) jutustab looduse ümberkujundamise stalinliku plaani elluviimisest, võimsa nõukogude melioratiivtehnika tööst Eesti kolhoosi- põldudel. Lühimetraažiline film «Tulevased meremehed» (A. Postnikovi stsenaarium, režissöör N. Dolinski) näitab noorsoo kasvatamist Tallinna Merekoolis, annab haarava pildi õppepurjetamisest avamerel. Kaks eriväljaannet on pühendatud Tallinnas toimunud üleliidulistele mootori- ja purjespordi võistlustele.

1952. aastal on ette nähtud värvilise dokumentaalfilmi valmistamine eesti põlevkivibasseini täielikust tehnilisest ümbervarustamisest ja selle parematest töötajatest. Peale selle on 1952. aasta plaanis lühifilmid Kreenholmi manu- faktuurist, eesti sotsialistliku põllumajanduse mehhanisee-

rimisest, Tartu Ülikooli 150-st aastapäevast, kolhoosispor-
dist jne. Need kinofilmid kannavad rahvahulkadesse elava
ja tõetruu pildi eesti rahva saavutustest, jutustavad tööliste,
kolhoosnikute, intelligentsi — kommunistmehitajate, kindla
rahu eest kogu maailmas võitlejate töökangelastegudest.
On koostatud ka ulatuslik kava parimate nõukogude kunsti-
liste, õppe- ja populaarteaduslike kinofilmide dubleerimi-
seks eesti keelde.

Praegu ehitatakse Tallinnas erilist paviloni kinoülesvõtete
jaoks, mille valmimine võimaldab teostada eesti kunstiliste
filmide loomist kohalikul tootmisbaasil.

Eesti kunstiliste filmide «Elu tsitadellis» ja «Valgus
Koordis» loomisest võtsid osa vabariigi juhtivad kirjani-
kud, Stalini preemia laureaadid August Jakobson ja Hans
Leberecht, poet Juhan Schmuul, heliloojad, Stalini pree-
mia laureaadid Eugen Kapp ja Boris Kõrver, režissöörid
E. Kaidu, A. Särev ja paljud eesti näitlejad. Nende tule-
musrikkad töökogemused kinokunsti alal on loonud kindla
aluse eesti kunstilise kinematograafia arenemiseks.

EK(b)P Keskkomitee asetas kirjanike ja kinotöötajate
ette ülesande — luua kinostsenariume vabariigi täna-
päeva elust: tööliklassi elust ja novaatorlikust tööst, eesti
kaluritest, Eesti NSV Teaduste Akadeemia teadlaste tege-
vusest, looduse ümberkujundamisest ja kolhooside ülesehi-
tustöö edasisest õitsengust, uuest nõukogude koolist ja
noore põlvkonna kasvatamisest. Austavaks ülesandeks on
samuti filmi loomine revolutsioonilisest minevikust, eesti
rahva parimatest poegadest, Eesti bolševike juhust, Lenini
ja Stalini ustavast õpilasest Viktor Kingissepast.

Eesti NSV kinematograafia on väga noor ja loomulikult
on tal veel palju puudusi. Kuid ei ole kahtlust, et vennas-
vabariikide abi, partei ja Nõukogude valitsuse hoolitsus,
igapäevane kriitika ja enesekriitika töös on vabariigi kino-
kunsti ja kinofikatsiooni edasise arenemise tõeliseks pan-
diks.

Paljurahvuselise nõukogude kunsti arenemine on eriti
tähelepanuvääriv selle poolest, et ta on sügavalt seotud
rahvaga. Viibides alati rahva keskel, õppides tundma tema
mõtteid, soove ja loovat tööd, suudavad eesti kinematogra-
fistid kajastada kõige olulisemaid, iseloomulikumaid näh-
tusi oma vabariigi elus. Õppides üha paremini kasutama
sotsialistliku realismi meetodit — nõukogude kunsti arene-
mise põhimist seadust, sidudes elunähtuste tõelist, realist-

likku kujutamist sotsialistliku ühiskonna edasise arenemise ülesannetega, saavutavad Nõukogude Eesti kinematograafia alal töötajad uut edu. . .

Õppides pidevalt tundma elu, tema kasvu ja arenemise dialektilisi seaduspärasusi, loovad eesti kinematograafia alal töötajad uusi kinofilme, milledes selgelt ja veenvalt näitavad Eesti liikumist koos Nõukogude Liidu kõigi rahvastega kogu maailma rahu lipukandja suure Stalini juhitud rahva sajanditepikkuse unistuse — kommunismi poole.

SISUKORD

1. Kaks maailma — kaks kinokunsti	3
2. Kino kodanlikus Eestis	7
3. Eesti NSV kinematograafia sünn	11
4. Dokumentaalfilmid Nõukogude Eesti õitsengust	14
5. Kunstilised filmid Eesti NSV-s	25
6. Elanikkonna teenindamine kinoga	34

Rbl. 1.—

Rbl. -.65.

A-19281

II

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00384369 7